YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO
25 päivänä helmikuuta 1988 *

Asiassa 427/85,

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään komission oikeudellinen neuvonantaja Friedrich-Wilhelm Albrecht, avustajanaan asianajaja Heinrich Hüchting, Bremen, prosessiosoite Luxemburgissa oikeudellisen yksikön virkamiehen Georges Kremlisin toimisto, Kirchberg, Luxemburg,

kantajana,

vastaan

Saksan liittotasavalta, asiamiehinään liittovaltion ulkoasiainministeriön Ministerialrat Martin Seidel sekä liittovaltion oikeusministeriön Ministerialrat Horst Teske, prosessiosoite Luxemburgissa Saksan lähetystön toimisto, 20-22 avenue Émile-Reuter,

vastaajana,

jossa kantaja vaatii yhteisöjen tuomioistuinta toteamaan Euroopan talousyhteisön perustamissopimuksen 169 artiklan mukaisesti, että Saksan liittotasavalta on jättänyt noudattamatta sille ETY:n perustamissopimuksen sekä asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden tehokkaan käyttämisen helpottamisesta 22 päivänä maaliskuuta 1977 annetun neuvoston direktiivin 77/249/ETY mukaan kuuluvia velvoitteita asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden alalla,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN,

toimien kokoonpanossa: presidentti A. J. Mackenzie Stuart, jaostojen puheenjohtajat G. Bosco ja J. C. Moitinho de Almeida sekä tuomarit T. Koopmans, U. Everling,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

K. Bahlmann, Y. Galmot, C. Kakouris, R. Joliet, T. F. O'Higgins ja F. Schockweiler,

julkisasiamies: J. L. Da Cruz Vilaça,
kirjaaja: hallintovirkamies B. Pastor,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen ja 8.7.1987 pidetyn suullisen käsittelyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 3.12.1987 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Euroopan yhteisöjen komissio on yhteisöjen tuomioistuimen kirjaamoon 23.12.1985 jättämällään kannekirjelmällä nostanut ETY:n perustamissopimuksen 169 artiklan nojalla kanteen, jossa yhteisöjen tuomioistuinta vaaditaan toteamaan, että Saksan liittotasavalta on jättänyt noudattamatta sille ETY:n perustamissopimuksen sekä asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden tehokkaan käyttämisen helpottamisesta 22 päivänä maaliskuuta 1977 annetun neuvoston direktiivin 77/249/ETY (EYVL L 78, s. 17) mukaan kuuluvia velvoitteita asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden alalla.

2 Komissio väittää erityisesti, että Saksan liittotasavalta on antanut direktiivin 77/249/ETY täytäntöönpanemisesta 16.8.1980 kansallisen lain (*Bundesgesetzblatt* I, s. 1453), jonka 4 pykälässä säädetään:

a) että toisen jäsenvaltion asianajaja, joka palveluja tarjotessaan harjoittaa Saksan liittotasavallassa asiakkaan edustamiseen oikeudenkäynnissä liittyvää toimintaa, voi myös tapauksissa, joiden osalta Saksan oikeudessa ei edellytetä asianajajapakkoa, toimia ainoastaan yhteistyössä saksalaisen asianajajan kanssa;

b) että saksalaisen asianajajan, jonka kanssa toisen jäsenvaltion asianajajan on toimittava yhteistyössä, on itsensä oltava kyseisessä menettelyssä asianomaisen asiamiehenä;

c) että palveluja tarjoava asianajaja ei myöskään:

- voi esiintyä suullisessa käsittelyssä muuten kuin yhdessä kyseisen saksalaisen asianajajan kanssa eikä

- voi puolustajan ominaisuudessa vierailla vangitun luona muuten kuin yhdessä kyseisen saksalaisen asianajajan kanssa eikä olla kirjeenvaihdossa vangitun kanssa muuten kuin saksalaisen asianajajan välityksellä;

d) että vaadittu yhteistyö saksalaisen asianajajan kanssa on todistettava jokaisen toimen osalta; että edellä mainittujen säännösten vastaiset palveluja tarjoavan asianajajan suorittamat toimet tai sellaiset toimet, joiden osalta yhteistyötä ei ole todistettu niiden suorittamisen hetkellä, ovat mitättömiä; että suullisen käsittelyn aikana katsotaan yhteistyön toteutuvan, jos saksalainen asianajaja ei välittömästi kumoa tai muuta toimea;

e) että tapauksessa, jossa kyseisessä tuomioistuimessa toimivaksi hyväksytyn asianajajan edustaminen on pakollista, on sovellettava liittovaltion asianajajia koskevan lain (*Bundesrechtsanwaltsordnung*) 52 pykälän 2 momenttia.

3 Komission moitteet koskevat tapaa, jolla direktiivi 77/249/ETY (jäljempänä direktiivi) pannaan täytäntöön Saksan lainsäädännössä niiltä osin kuin kyse on toiseen jäsenvaltioon sijoittautuneelle asianajajalle, joka harjoittaa toimintaansa tarjoamalla palvelujaan Saksan alueella, asetetusta velvoitteesta työskennellä yhdessä saksalaisen asianajajan kanssa. Yhteistyön käsite perustuu direktiivin 5 artiklaan, jonka mukaan "asiakkaan edustamiseen oikeudenkäynnissä liittyvän toiminnan harjoittamiseksi" jäsenvaltiot voivat vaatia, että palveluja tarjoavat asianajajat "työskentelevät yhdessä" sellaisen asianajajan kanssa, joka toimii kyseisessä tuomioistuimessa ja on tarvittaessa vastuussa tälle tuomioistuimelle, taikka yhdessä tässä tuomioistuimessa toimivan *avoué*n tai *procuratore*n kanssa.

4 Oikeudenkäyntiasia koskee kolmea erillistä ongelmaa, nimittäin yhteistyön alaa, yhteistyön muotoja sekä oikeudenkäynnissä edustamisen alueellista rajoittamista.

5 Direktiivin säännöksiä ja Saksan lainsäädäntöä sekä oikeudenkäyntiasian aiempia vaiheita ja asianosaisten perusteita ja väitteitä koskevat tarkemmat tiedot ilmenevät suullista käsittelyä varten laaditusta kertomuksesta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen näitä osia käsitellään jäljempänä vain, mikäli se on tarpeen tuomioistuimen perustelujen selvittämiseksi.

A Yhteistyön ala

6 Edellä mainitun 16.8.1980 annetun Saksan lain (jäljempänä vuoden 1980 laki) 4 pykälän mukaan velvoitetta toimia yhteistyössä Saksan liittotasavaltaan sijoittautuneen asianajajan kanssa sovelletaan, kun palveluja tarjoava asianajaja tarjoutuu toimimaan "päämiehen edustajana tai puolustajana" oikeudenkäynnissä sekä tietyissä hallinnollisissa menettelyissä.

7 Komission mukaan säännöksessä määritellään liian laajasti ala, jolla vaaditaan asianajajaa työskentelemään yhdessä saksalaisen asianajajan kanssa, ei ainoastaan toiminnassa tuomioistuimissa vaan myös toiminnassa hallinnollisten viranomaisten kanssa sekä yhteydenpidossa vangittujen kanssa. Näitä kolmea seikkaa on käsiteltävä erikseen.

8 Tuomioistuimissa suoritettavan toiminnan osalta komissio katsoo, että direktiivin 5 artiklassa mukaista velvoitetta työskennellä yhdessä voidaan soveltaa ainoastaan, kun vastaanottavan jäsenvaltion kansallisen oikeusjärjestyksen mukaan asianosaista voi edustaa tai puolustaa ainoastaan asianajaja asiamiehenä tai puolustusasianajajana. Kaikissa tapauksissa, joissa asianajajapakosta ei säädetä kansallisessa lainsäädännössä ja joissa asianosainen voi puolustaa omia etujaan tai jopa uskoa niiden puolustamisen henkilölle, joka ei ole asianajaja, palvelujaan tarjoavalla asianajajalla on oltava mahdollisuus edustaa tai puolustaa asiakasta työskentelemättä yhdessä saksalaisen asianajajan kanssa.

9 Saksan hallitus vetoaa direktiivin 5 artiklan sanamuotoon ja väittää, että velvoite työskennellä yhdessä voidaan asettaa kaikille asianajajan päämiesten edustamiseen tai puolustamiseen liittyville toimille riippumatta siitä, onko asianajajan käyttö kyseisten toimien osalta pakollista. Tässä yhteydessä

Saksan hallitus huomauttaa, että Saksan lainsäädännössä, jossa ei kaikissa tapauksissa edellytetä asianajajapakkoa, pyritään tekemään mahdolliseksi se, että asianosaiset voivat itse puolustaa etujaan. Siitä seikasta, voiko kolmas henkilö edustaa asianosaista tuomioistuimessa ammattimaisesti, säädetään Saksan hallituksen mukaan tiettyjä ammatteja, kuten notaarin, patenttiasiamiehen tai hyväksytyn veroneuvojan ammatteja, koskevissa säännöksissä; muiden kuin näin säänneltyjen tapausten osalta Saksan *Rechtsberatungsgesetz*iin sisältyy yleinen kielto hoitaa ammattimaisesti toisten oikeudellisia asioita.

10 Aluksi on todettava, että kuten Saksan hallitus asianmukaisesti korostaa, direktiivin 5 artiklassa ei erotella asianajajan toimintaa sen mukaan, koskeeko kulloistakin toimea asianajajapakko; siinä ainoastaan annetaan jäsenvaltioille mahdollisuus edellyttää palveluja tarjoavilta asianajajilta, että nämä työskentelevät yhdessä "asiakkaan edustamiseen oikeudenkäynnissä liittyvän toiminnan" osalta.

11 Seuraavaksi on kuitenkin huomioitava, että toteamusta on tarkasteltava siinä asiayhteydessä, johon se kuuluu. Direktiivi koskee ainoastaan, kuten sen johdanto-osasta ilmenee, toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on "helpottaa asianajajien toiminnan tehokasta harjoittamista" palvelujen tarjoamisen osalta, ottaen huomioon, että perustamissopimuksen mukaisesti kaikki palvelujen tarjoamisen vapauden rajoittaminen on kiellettyä siirtymäkauden päätyttyä. Kielto edellyttää kaiken palvelujen tarjoajan kansalaisuuteen tai siihen, että hän on sijoittautunut toiseen maahan kuin siihen, jossa palveluja tarjotaan, perustuvan syrjinnän poistamista.

12 Perustamissopimuksen 60 artiklan kolmannessa kohdassa tarkennetaan, että palvelujen tarjoaja saa tilapäisesti harjoittaa toimintaansa valtiossa, jossa palvelu tarjotaan "niillä edellytyksillä, jotka tämä valtio asettaa kansalaisilleen". Yhteisöjen tuomioistuin on oikeuskäytännössään tehnyt tästä johtopäätöksen (katso erityisesti asia 279/80, Webb, tuomio 17.12.1981, Kok. 1981 s. 3305), että ottaen huomioon tiettyjen palvelujen tarjoamisen erityisluonne, perustamissopimuksen kanssa yhteensopimattomana ei voida pitää sellaisia palvelujen tarjoajaan kohdistettuja erityisvaatimuksia, jotka johtuvat kyseistä toimintaa koskevien säännösten soveltamisesta; koska palvelujen tarjoamisen vapaus on yksi perustamissopimuksen perusperiaatteista, sitä voidaan kuitenkin rajoittaa ainoastaan sellaisilla säännöksillä, jotka ovat perusteltuja yleisen edun vuoksi ja joita sovelletaan kaikkiin kyseisen valtion alueella toimintaa harjoittaviin henkilöihin, ja edellyttäen, että tätä etua ei ole jo suojeltu niillä säännöksillä, joita palvelujen tarjoajaan sovelletaan siinä jäsenvaltiossa, jossa hänellä on kotipaikka.

13 Direktiiviä on tulkittava näiden periaatteiden mukaisesti. Direktiivin 5 artiklasta ei voida johtaa sellaisia vaatimuksia palveluja tarjoavalle asianajajalle, joille ei ole vastinetta ammatillisissa säännöissä, joita sovellettaisiin silloin, kun ei ole kyse perustamissopimuksessa tarkoitetusta palvelujen tarjoamisesta. On selvää, että oikeudenkäyntiasioissa, joiden osalta Saksan lainsäädännössä ei edellytetä asianajajapakkoa, asianosaiset voivat itse puolustaa itseään oikeudessa; tällaisissa oikeudenkäyntiasioissa Saksan lainsäädännössä sallitaan myös puolustamisen uskominen henkilölle, joka ei ole asianajaja tai asiantuntija, kunhan tämä ei toimi ammattimaisesti.

14 Tässä tilanteessa on ilmeistä, ettei yleisellä edulla voida perustella sellaisten oikeusmenettelyjen osalta, joissa asianajajapakkoa ei ole, sitä, että toisen jäsenvaltion asianajajayhteisöön kuuluvaa asianajajaa, joka tarjoaa palvelujaan ammattimaisesti, vaaditaan työskentelemään yhdessä saksalaisen asianajajan kanssa.

15 Näin ollen palvelujaan tarjoavaa asianajajaa, jonka on direktiivin 4 artiklan mukaisesti kaikessa toiminnassaan saksalaisissa tuomioistuimissa noudatettava Saksan liittotasavallassa sovellettavia menettelysääntöjä, ei voida tapauksessa, jonka osalta Saksan lainsäädännössä ei edellytetä asianajajapakkoa, velvoittaa lainsäädännössä työskentelemään asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa toimivan saksalaisen asianajajan kanssa yhdessä. Saksan laki vuodelta 1980 on, siinä määrin kuin siinä yleisellä sanamuodolla ulotetaan velvollisuus myös tällaisiin tapauksiin, direktiivin ja perustamissopimuksen 59 ja 60 artiklan vastainen.

16 Hallinnollisissa viranomaisissa palvelujaan tarjoavien asianajajien toiminnan osalta vuoden 1980 lakia sovelletaan sen 4 pykälän 1 momentin mukaan hallinnollisiin menettelyihin, jotka liittyvät "rikoksiin, rikkomuksiin, virkavirheisiin ja ammattiin liittyvien velvoitteiden laiminlyöntiin". Tämän osalta on riittävää todeta, että edellä esitetyt päätelmät, jotka koskevat menettelyä tuomioistuimissa, koskevat myös näitä menettelyjä.

17 Siltä osin kuin on kyse yhteydenpidosta vangittujen kanssa Saksan hallitus esittää joukon väitteitä, jotka liittyvät asianajajan vastuuseen tuomioistuimia kohtaan. Näitä yhteistyön menettelytavoille keskeisiä seikkoja on tutkittava tämän kanteen toisen osan yhteydessä.

18 Edellä esitetystä ilmenee, että yhteistyön ulottuvuuteen liittyvät komission väitteet on hyväksyttävä, jollei palveluja tarjoavien asianajajien yhteydenpitoon vangittujen kanssa liittyvästä myöhemmin käsiteltävästä moitteista muuta johdu.

B Yhteistyötä koskevat menettelysäännöt

19 Komissio arvostelee Saksan liittotasavaltaa yleisesti siitä, että "yhteistyön" käsite on määritelty vuoden 1980 laissa siten, että se ylittää direktiivissä ja perustamissopimuksen 59 ja 60 artiklassa asetetut rajat. Komissio tarkoittaa erityisesti vaatimuksia, jotka koskevat yhteistyön todistamista, sen saksalaisen asianajajan asemaa prosessissa, jonka kanssa on työskenneltävä yhdessä, sekä palveluja tarjoavan asianajajan yhteydenpitoa vangittujen kanssa.

20 Saksan hallituksen mukaan vuoden 1980 laissa esitetyt yhteistyötä koskevat yksityiskohtaiset säännöt ovat suoraan seurausta direktiivin 5 artiklasta, jonka mukaan saksalaisen asianajajan, jonka kanssa on työskenneltävä yhdessä, on toimittava kyseisessä tuomioistuimessa ja oltava "tarvittaessa vastuussa tälle tuomioistuimelle". Saksalainen asianajaja voi olla vastuussa tuomioistuimelle kuitenkin ainoastaan, jos hän on tietoinen kaikista palveluja tarjoavan asianajajan toimista oikeaan aikaan, nimittäin ennen kuin näillä toimilla on ollut vaikutusta. Tämän vuoksi saksalaisen asianajajan on oltava jatkuvasti yhteydessä asian etenemiseen ja tämä yhteys voidaan taata ainoastaan, jos kyseinen tuomioistuin voi varmistua siitä joka hetkellä, jos saksalainen asianajaja on läsnä suullisessa käsittelyssä ja voi vedota asiamiehen tai puolustusasianajajan asemaansa.

21 Lisäksi Saksan hallitus esittää, ettei palvelujen vapaa tarjonta saa haitata hyvän oikeudenhoidon periaatetta. Ulkomaalaisten asianajajien rajoittamaton pääsy oikeuskäsittelyihin saksalaisissa tuomioistuimissa olisi omiaan aiheuttamaan vaikeuksia, jotka liittyisivät näiden tuomioistuinten soveltamien aineellisoikeudellisten ja menettelyllisten sääntöjen riittämättömään tuntemiseen. Sen mukaan ainoastaan paikallisen asianajajan mukanaolo takaa, että oikeudenkäyntiasia esitetään asianmukaisesti tuomioistuimelle.

22 Saksan hallituksen ensimmäisen väitteen osalta on ensinnäkin huomattava, että direktiivissä ei itse asiassa mitenkään määritetä ilmaisuja "työskentelevät yhdessä" tai "vastuussa tälle tuomioistuimelle", joita käytetään 5 artiklassa. Ilmaisuja on siis tulkittava ottaen huomioon direktiivin tavoite, joka on

"asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden tehokkaan käyttämisen helpottaminen".

23 Vaikka direktiivissä annetaan mahdollisuus siihen, että kansallisessa lainsäädännössä velvoitetaan palveluja tarjoava asianajaja työskentelemään yhdessä paikallisen asianajajan kanssa, sen tarkoituksena on kuitenkin mahdollistaa ensin mainitulle päämiehen antamien toimeksiantojen toteuttaminen moitteettoman oikeudenhoidon mukaisesti. Tältä kannalta tarkasteltuna asianajajan velvoitteella työskennellä yhdessä paikallisen asianajajan kanssa pyritään tarjoamaan ensin mainitulle tarpeellinen tuki, jotta tämä voi toimia erilaisessa oikeusjärjestyksessä kuin mihin on tottunut, sekä takaamaan asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle, että palveluja tarjoavalla asianajajalla tosiasiassa on käytettävissään tällaista tukea ja hän pystyy näin noudattamaan sovellettavia menettelysääntöjä ja ammatillisia ja ammattieettisiä sääntöjä.

24 Tämän mukaan palveluja tarjoavan asianajajan sekä paikallisen asianajajan, joiden molempien on noudatettava vastaanottavan jäsenvaltion ammatillisia ja ammattieettisiä sääntöjä, on katsottava pystyvän yhdessä sopimaan näitä sääntöjä noudattaen ja ammatillisen itsenäisyytensä nojalla siitä yhdessä työskentelemisen tavasta, joka on sopiva heille annettuun toimeksiantoon nähden.

25 Tämä ei tarkoita, etteivätkö kansalliset lainsäätäjät voisi asettaa yleisiä puitteita kahden asianajajan väliselle yhteistyölle. Tästä seuraavat velvoitteet eivät kuitenkaan saa olla suhteettomia verrattuina yhteistyövelvoitteen tavoitteisiin, sellaisina kuin ne on edellä esitetty.

26 On kuitenkin todettava, että Saksan vuoden 1980 laissa asetetaan kahdelle yhteistyössä toimivalle asianajajalle velvoitteita, jotka ylittävät sen, mikä on näiden tavoitteiden saavuttamisen kannalta tarpeellista. Itse asiassa saksalaisen asianajajan jatkuva läsnäolo suullisessa käsittelyssä tai vaatimus, jonka mukaan saksalaisen asianajajan on itse oltava päämiehen edustaja tai puolustaja, tai yhteistyön todistamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt eivät yleisesti ole välttämättömiä tai edes hyödyksi palveluja tarjoavan asianajajan tarpeelliseksi tukemiseksi.

27 On lisättävä, että direktiivin 5 artiklassa, jossa viitataan paikallisen asianajajan "vastuuseen", tarkoitetaan, kuten edellä on esitetty, vastuuta suhteessa asiaa käsittelevään tuomioistuimeen eikä suhteessa asiakkaaseen. Mahdollinen riittämätön Saksan oikeuden tuntemus, johon Saksan hallitus vetoaa perustellakseen vuoden 1980 lain vaatimuksia, kuuluu kuitenkin palveluja tarjoavan

asianajajan vastuuseen suhteessa asiakkaaseensa, jolla on oikeus antaa asiansa valitsemansa asianajajan hoidettavaksi.

28 On myös korostettava, että Saksan hallituksen esittämä väite, jonka mukaan ainoastaan Saksan lainsäädännössä tarkoitettu yhteistyön muoto takaa asianajajien harjoittavan toimintaansa siten, että he säilyttävät riittävät yhteydet asiakkaisiinsa sekä oikeusviranomaisiin, on perusteeton. Itse asiassa, kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut tuomiossaan 12.7.1984 (asia 107/83, Klopp, Kok. 1984, s. 2971), nykyiset liikenne- ja tietoliikennevälineet mahdollistavat asianajajien asianmukaisen yhteydenpidon.

29 Perusteita sille, että vuoden 1980 laissa määritetyt yhteistyön muodot olisivat suhteettomuutensa vuoksi yhteensopimattomia direktiivin kanssa, ei sovelleta kuitenkaan samalla tavoin lain niihin säännöksiin, jotka koskevat vangittujen luona vierailemista. Vierailuihin liittyy erityisiä piirteitä, jotka ovat tunnusomaisia vangittujen ja toimivaltaisen tuomioistuimen välisille suhteille ja joita ei ole muiden henkilöiden osalta.

30 Lisäksi on katsottava, että erityisen painavista syistä, kuten erityisesti yleisen turvallisuuden vuoksi, jonka arvioiminen kuuluu kyseiselle jäsenvaltiolle itselleen, jäsenvaltiot voivat säännellä asianajajien ja vangittujen välistä yhteydenpitoa.

31 Näitä toteamuksia sovelletaan myös tapauksissa, joissa ei edellytetä asianajajapakkoa. Näin ollen on todettava, että Saksan laki, jossa vaaditaan yhteistyötä yhteydenpidossa vangittuihin, myös tapauksessa, jossa ei edellytetä asianajajapakkoa, ei näiltä osin ole direktiivin säännösten vastainen.

32 Saksan laissa asetetut rajoitukset kuitenkin ylittävät sen, mikä on tarpeellista lain tavoitteiden saavuttamiseksi, niiltä osin kuin siinä säädetään, ettei palveluja tarjoava asianajaja voi vierailla vangitun luona puolustajan ominaisuudessa muuten kuin ainoastaan saksalaisen asianajajan kanssa, jonka kanssa hän toimii yhteistyössä, eikä voi olla kirjeenvaihdossa vangitun kanssa muuten kuin saksalaisen asianajajan välityksellä, eikä säännöistä voi poiketa edes tuomioistuimen tai vangittujen yhteydenpidon alalla toimivaltaisen viranomaisen suostumuksella.

33 Tämän vuoksi komission yhteistyötä koskevia menettelysääntöjä koskevat väitteet hyväksytään.

C Oikeudenkäynnissä edustamisen alueellinen rajoittaminen

34 Vuoden 1980 lain mukaan Bundesrechtsanwaltsordnungin (liittovaltion laki asianajajan ammatin harjoittamisesta) 52 pykälän 2 momenttia on sovellettava vastaavasti tapauksissa, joissa edustajana on oltava sellaisen asianajajan, joka on hyväksytty toimimaan asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa. Siviiliprosessilain säännösten mukaan tällainen edustus on pakollista siviiliasioissa, joita käsitellään Landgerichtissä ja sitä ylemmissä asteissa (Oberlandesgericht ja Bundesgerichtshof), sekä Familiengerichtissä (perheoikeuden alan erityistuomioistuimessa). Silloin kun asianajajapakkoa edellytetään näissä tuomioistuimissa käsiteltävissä oikeudenkäyntiasioissa, asianajajan on siis oltava hyväksytty toimimaan asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa. Asianajaja, jota ei ole tällä tavalla hyväksytty, voi ainoastaan esiintyä hyväksytyn asianajajan avustuksella suullisessa käsittelyssä; vuoden 1980 laissa asetetaan palveluja tarjoava asianajaja samaan tilanteeseen.

35 Komission mukaan direktiivin 5 artiklassa sallitaan ainoastaan vaatimus, jonka mukaan palveluja tarjoavan asianajajan on työskenneltävä yhdessä sellaisen asianajajan kanssa, joka on hyväksytty toimimaan kyseisessä tuomioistuimessa, mutta direktiivissä ei sallita palvelujen tarjoamisen rajoittamista ainoastaan hyväksytyn asianajajan avustuksella suullisessa käsittelyssä esitettyihin lausumiin, kuten Saksan lainsäädäntö edellyttää kaikissa tietyllä tavalla merkityksellisissä siviiliprosesseissa. Komissio lisää, että sen mielestä palveluja tarjoavan asianajajan tilannetta ei voida verrata saksalaisen asianajajan tilanteeseen, koska asianajajalle, joka tarjoaa palveluja toisessa jäsenvaltiossa, on ominaista se, ettei hän ole sijoittautunut sinne eikä hyväksytty toimimaan tietyssä tuomioistuimessa.

36 Saksan hallitus huomauttaa, että myös saksalaisen asianajajan, jota ei ole hyväksytty toimimaan kyseisessä tuomioistuimessa, on pidättäydyttävä Bundesrechtsanwaltsordnungin 52 pykälän 2 momentissa tarkoitettuun rajoitettuun osallistumiseen, eikä palveluja tarjoava asianajaja siten ole huonommassa asemassa kuin Saksan liittotasavaltaan sijoittautunut asianajaja. Oikeudenkäynnissä avustamisen alueellisen rajoittamisen periaatetta sovelletaan sen mukaan hyvän oikeudenhoidon periaatteen vuoksi, koska asianajajan "paikallisuus" on tekijä, joka on omiaan edistämään asianajajan ja kyseisen tuomioistuimen välistä yhteydenpitoa sekä näin helpottamaan asian käsittelyä.

37 Saksan hallitus lisää, että mikäli palveluja tarjoava asianajaja olisi samassa asemassa kuin kyseisessä tuomioistuimessa toimimaan hyväksytty asianajaja, olisivat saksalaiset asianajajat huonommassa asemassa suhteessa toisiin jäsenvaltioihin sijoittautuneisiin virkaveljiinsä. Selventääkseen väitettään se viittaa esimerkkinä erityisesti Bundesgerichtshofiin, joka on liittovaltion ylin siviili- ja rikosasiain tuomioistuin: ainoastaan rajattu ryhmä asianajajia, jotka ovat revisioasioiden asiantuntijoita, saa toimia tässä tuomioistuimessa ja suorittaa kaikki oikeudenkäyntitoimet, kun taas komission esittämän mukaan kaikilla toisiin jäsenvaltioihin sijoittautuneilla asianajajilla tulisi olla sama oikeus.

38 Esitetyistä näkökannoista ilmenee, että ne koskevat pääasiassa sitä, onko Saksan liittotasavallalla oikeus asettaa palveluja tarjoaville asianajajille samoja velvoitteita kuin mitä se soveltaa saksalaisiin asianajajiin, joita ei ole hyväksytty toimimaan kyseisessä tuomioistuimessa. Direktiivin säännöksistä ei löydy vastausta tähän kysymykseen; sitä on siten tarkasteltava perustamissopimuksen 59 ja 60 artiklan palvelujen tarjoamisen vapautta koskevien periaatteiden mukaan.

39 Tässä yhteydessä on muistettava, että 59 artiklan mukaan kaikki palvelujen tarjoamisen vapauteen kohdistuvat rajoitukset on poistettava, jotta palvelujen tarjoaja, kuten 60 artiklan kolmannessa kohdassa esitetään, saa harjoittaa toimintaansa valtiossa, jossa palvelu tarjotaan, niillä edellytyksillä, jotka tämä valtio asettaa omille kansalaisilleen.

40 Määräysten ensisijaisena tavoitteena on mahdollistaa palvelujen tarjoajalle toimintansa harjoittaminen vastaanottavassa jäsenvaltiossa ilman syrjintää suhteessa kyseisen valtion kansalaisiin. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on selkeästi todennut edellä mainitussa asiassa Webb, 17.12.1981 antamassaan tuomiossa, tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkea sellaista tämän valtion kansalaisiin sovellettavaa kansallista lainsäädäntöä, joka yleensä on tarkoitettu sovellettavaksi tähän valtioon sijoittautuneiden yritysten jatkuvaan toimintaan.

41 Bundesrechtsanwaltsordnungin 52 pykälän 2 momentin alueellisen yksinoikeuden sääntö kuuluu nimenomaan kansalliseen lainsäädäntöön, joka tavallisesti koskee sellaisten kyseiseen jäsenvaltioon sijoittautuneiden asianajajien jatkuvaa toimintaa, jotka voivat tulla hyväksytyiksi toimimaan yhdessä tai joskus kahdessa saksalaisessa tuomioistuimessa ja jotka voivat harjoittaa siellä kaikkea päämiehen edustamisessa tai tämän etujen puolustamisessa tarpeellista toimintaa. Sitä vastoin toiseen jäsenvaltioon sijoittautunut palvelu-

ja tarjoava asianajaja ei ole sellaisessa tilanteessa, että hän voisi tulla hyväksytyksi toimimaan saksalaisessa tuomioistuimessa.

42 Tämän vuoksi on todettava, ettei alueellisen yksinoikeuden sääntöä voida soveltaa toiseen jäsenvaltioon sijoittautuneiden asianajajien harjoittamaan tilapäiseen toimintaan, koska näitä asianajajia koskevat oikeudelliset ja tosiasialliset edellytykset ovat sellaiset, ettei niitä voida rinnastaa Saksan alueelle sijoittautuneisiin asianajajiin sovellettaviin edellytyksiin.

43 Tämä päätelmä soveltuu kuitenkin ainoastaan palveluja tarjoavan asianajajan velvoitteeseen työskennellä edellä esitettyjen rajoitusten ja menettelysääntöjen mukaisesti yhdessä sellaisen asianajajan kanssa, joka on hyväksytty toimimaan kyseisessä tuomioistuimessa.

44 Saksan hallituksen esittämän väitteen osalta, joka koskee Bundesgerichtshofissa käsiteltävien revisioasioiden erityistä tilannetta, on todettava, että tilanne ei ole seurausta alueellisen yksinoikeuden säännöstä sellaisena kuin sitä tavallisesti sovelletaan saksalaisiin asianajajiin. Itse asiassa asianajaja ei voi sijoittautua Saksan alueelle muuten kuin jos hänet on hyväksytty toimimaan saksalaisessa tuomioistuimessa, johon pääsyyn hänellä on itsestään oikeus eikä siihen ole määrällisiä rajoituksia, kun taas hyväksyminen Bundesgerichtshofiin tapahtuu valikoivana hyväksyntänä erikoistuneeseen asianajajayhteisöön, jonka asianajajilla on tiettyä erityistä asiantuntemusta tai pätevyyttä. Lisäksi komissio on suullisessa käsittelyssä myöntänyt, ettei sen väitteidensä tueksi esittämiä perusteita voida soveltaa erikoistuneisiin asianajajayhteisöihin, kuten Bundesgerichtshofin asianajajayhteisöön.

45 Tällä selvennyksellä komission väitteet edellä esitettyjen perustelujen osalta hyväksytään.

46 Tämän vuoksi on todettava, että Saksan liittotasavalta on jättänyt noudattamatta sille ETY:n perustamissopimuksen 59 ja 60 artiklan sekä asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden tehokkaan käyttämisen helpottamisesta annetun neuvoston direktiivin 77/249/ETY mukaan kuuluvia velvoitteita:

- velvoittaessaan palveluja tarjoavan asianajajan työskentelemään yhdessä Saksan alueelle sijoittautuneen asianajajan kanssa myös tapauksissa, joiden osalta Saksan oikeudessa ei edellytetä asianajajapakkoa;

- vaatiessaan että saksalaisen asianajajan, jonka kanssa on työskenneltävä yhdessä, on itse oltava kyseisessä menettelyssä asianomaisen asiamiehenä;

- koska se ei salli palveluja tarjoavan asianajajan esiintyvän suullisessa käsittelyssä muuten kuin mainitun saksalaisen asianajajan seurassa;

- vaatiessaan perusteettomasti todisteita kahden asianajajan välisestä yhteistyöstä;

- asettaessaan vaatimuksen ilman mahdollisuutta poiketa siitä, että palveluja tarjoavan asianajajan on oltava saksalaisen asianajajan seurassa vieraillessaan vangitun luona ja että kirjeenvaihdon on kuljettava saksalaisen asianajajan välityksellä;

- soveltaessaan palveluja tarjoaviin asianajajiin Bundesrechtsanwaltsordnungiin 52 pykälän 2 momentin alueellisen yksinoikeuden sääntöä.

Oikeudenkäyntikulut

47 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Koska Saksan liittotasavalta on hävinnyt asian, se velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **Saksan liittotasavalta on jättänyt noudattamatta sille ETY:n perustamissopimuksen 59 ja 60 artiklan sekä asianajajien palvelujen tarjoamisen vapauden tehokkaan käyttämisen helpottamisesta annetun neuvoston direktiivin 77/249/ETY mukaan kuuluvia velvoitteita:**

- **velvoittaessaan palveluja tarjoavan asianajajan työskentelemään yhdessä Saksan alueelle sijoittautuneen asianajajan kanssa myös tapauksissa, joiden osalta Saksan oikeudessa ei edellytetä asianajajapakkoa;**

- **vaatiessaan että saksalaisen asianajajan, jonka kanssa on työskenneltävä yhdessä, on itse oltava kyseisessä menettelyssä asianomaisen asiamiehenä;**

- **koska se ei salli palveluja tarjoavan asianajajan esiintyvän suullisessa käsittelyssä muuten kuin mainitun saksalaisen asianajajan seurassa;**

- **vaatiessaan perusteettomasti todisteita kahden asianajajan välisestä yhteistyöstä;**

- **asettaessaan vaatimuksen ilman mahdollisuutta poiketa siitä, että palveluja tarjoavan asianajajan on oltava saksalaisen asianajajan seurassa vieraillessaan vangitun luona ja että kirjeenvaihdon on kuljettava saksalaisen asianajajan välityksellä;**

- **soveltaessaan palveluja tarjoaviin asianajajiin Bundesrechtsanwaltsordnungin 52 pykälän 2 momentin alueellisen yksinoikeuden sääntöä.**

2) **Saksan liittotasavalta velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Mackenzie Stuart Bosco Moitinho de Almeida Koopmans Everling

Bahlmann Galmot Kakouris Joliet O'Higgins Schockweiler

Julistettiin Luxemburgissa 25 päivänä helmikuuta 1988.

J.-G. Giraud
kirjaaja

A. J. Mackenzie Stuart
presidentti